

ancien régime in zijn geheel zich ook op intern-kerkelijk vlak, en ze zouden daar, onder meer in de mennaisiaanse crisis, nog lang doorwerken, zeker tot het midden van de negentiende eeuw. De *Instructio pastoralis* uit 1768, het beleidsdocument van het Ieperse bisdom van de tweede helft van de achttiende eeuw, dat grotendeels onder inspiratie van Van Roo c. s. werd opgesteld, is als het ware een blauwdruk van de pastoraal en spiritualiteit die in de negentiende eeuw dominant zou worden. De bevordering van de sacramentsdevotie via onder meer het veertigurengebed en de eeuwigdurende aanbidding, van de vroomheid ter ere van het Heilig Hart en van Onze Lieve Vrouw — en vooral: de zorg voor catechisatie, onderwijs, predikatie en de armen door het inschakelen van 'geestelijke dochters' en de daarmee gepaard gaande verering van de Heilige Vincentius a Paulo en Franciscus van Sales : het zijn stuk voor stuk elementen die ik tot nu toe voor typisch negentiende-eeuws had aangezien. Het onderzoek van Herpelinck brengt de achttiende-, ja zeventiende-eeuwse wortels van die stromingen aan de dag en toont zelfs impliciet aan hoe de Ieperse geestelijkheid als het ware de personele brug vormde waarlangs een bepaalde Franse, Salesiaans-Vincentiaanse spiritualiteit in Vlaanderen werd binnengeloodst. Dat de 'Ieperse mentaliteit' grote invloed uitoefende op het denken van negentiende-eeuwse Vlaamse bisschoppen zoals Delebecque (f 1864) — zelf Ieperling — en Bracq (f 1888) — een geestesgenoot van Rijckewaert, alweer een inwijkeling — had reeds E. Lamberts benadrukt. Herpelinck slaagt erin de concrete kanalen aan te wijzen waarlangs die beïnvloeding moet verlopen zijn. De pastorale en spiritualiteitsgeschiedenis kent duidelijk andere cesuren dan de politieke...: een goed deel van de Vlaamse kerkgeschiedenis van na 1800 is maar begrijpelijk in de mate dat ook de achttiende-eeuwse erfenis in rekening wordt gebracht.

Maar ook de modernist *stricto sensu* komt in dit boek aan zijn trekken. Zo heeft de auteur de hand weten te leggen op een 300-tal handgeschreven preken en ca. 100 dito catechismuslessen, en kan ze aldus de accenten aanwijzen die binnen de verkondiging gelegd werden. De uitvoering en weerklank van de 'verlichte initiatieven' inzake het onderwijs, de jezuïeten- en contemplatieve orden, de seminarie-opleiding, de parochiestructuur, het huwelijksrecht, het protestantisme, de begrafenissen, de broederschappen en de vastenwetgeving — het wordt allemaal op heldere wijze uiteengezet en er wordt nagegaan welke de concrete weerslag ervan was op het diocesane, Ieperse niveau.

Mocht het ooit tot een heruitgave komen dan zou er misschien wat meer aandacht kunnen besteed worden aan de pastorale initiatieven van de mannelijke religieuzen, en aan het benoemingsbeleid van de bisschoppen. Ook bepaalde termen verdienen nadere uitleg (bijvoorbeeld 'Maria-slavernij à la Grignon de Montfort' (53), nota bene ook nog kenmerkend voor de spiritualiteit van E. Poppe, †1924!). Aanduidingen zoals '4250 gulden' zijn op zichzelf nietszeggend tenzij geprobeerd wordt ze in huidige koopkracht uit te drukken. Maar het is duidelijk dat we ook zonder die correcties een fundamentele, en prachtig uitgegeven, bijdrage tot de kennis van de Vlaamse kerkgeschiedenis rijker geworden zijn.

Jan Art

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

L. Turksma, *Admiraal van Napoleon. Het leven van Carel Hendrik graaf VerHuell, 1764-1845* (Gelderse historische reeks XX; Zutphen: Walburg Pers, 1991, 220 blz., f 39,50, ISBN 90 6011 745 X).

'Dat was toch de vader van Napoleon III'? Waarschijnlijk is dit nog steeds het belangrijkste, zo

niet het enige levensfeit dat de historisch geïnteresseerde leek te binnen zal schieten bij het horen of lezen van de naam van admiraal Carel Hendrik VerHuell (spreek uit: 'Verheul'). Een intrigerend gegeven, het zij onmiddellijk toegegeven, maar — helaas — op niets anders gebaseerd dan de kwaadaardige roddel van Victor Hugo, de onverzoenlijke opponent van de tweede Franse keizer. Het is één van de aspecten van het leven van VerHuell waarbij de legende de geschiedenis heeft overwoerd.

In de Nederlandse historiografie is VerHuell afgeschilderd als een talentvolle Oranjegezinde zeeofficier, die ten tijde van de Bataafse Republiek geheel onder de invloed kwam van Napoleon. Voor de Franse keizer verrichtte hij tal van (militaire en diplomatieke) diensten, die soms echter in strijd waren met de belangen van zijn vaderland. Vooral zijn rol bij de inlijving van het Koninkrijk Holland bij Frankrijk in 1810 wordt hem in dit verband kwalijk genomen. VerHuells verering voor en afhankelijkheid aan Napoleon gingen uiteindelijk zelfs zover dat hij zich nog tot ongeveer een maand na 's keizers abdicatie bleef verzetten tegen overgave van de vesting Den Helder aan de troepen van Willem I. Door dit uit ambitie, opportunisme en gewetenloosheid verklaarde optreden had VerHuell het bij het nieuwe bewind voorgoed verbruid. Na de capitulatie van Den Helder, begin mei 1814, zat er voor hem dan ook niets anders op dan zijn heil te zoeken in Frankrijk.

In zijn aan VerHuell gewijde boek heeft L. Turksma, emeritus-hoogleraar sociologie aan de Universiteit van Amsterdam, geprobeerd dit sterk door morele (voor)oordelen gekleurde beeld bij te stellen. Hij onderscheidt in het leven van de admiraal veertien 'problemen', die door hem in zijn inleiding — zoals een goed sociaal wetenschapper betaamt — keurig genummerd in chronologische volgorde worden opgesomd, problemen die uiteenlopen van het geïnsinueerde vaderschap van Napoleon III tot de 'kernvraag' of Verhuell door zijn optreden in de Bataafs-Franse tijd landverraad pleegde. Ten aanzien van deze omstrede kwesties wil de auteur, 'ten dele slechts gissenderwijs' (11), uitsluitsel geven, en daartoe heeft hij een diepgaand onderzoek ingesteld in binnen- en buitenlandse archivalia en literatuur.

Deze opzet is *Admiraal van Napoleon* niet ten goede gekomen. Door zo nadrukkelijk antwoorden te zoeken op de gestelde vragen, kan er van een heuse levensbeschrijving geen sprake zijn. Hoezeer Turksma ook zijn best doet een levendig verhaal te vertellen, toch is zijn boek weinig meer dan een onderzoeksverslag van bijeengebrachte biografische gegevens, gerelateerd aan bestaande opvattingen in de historiografie. Vooral het tweedelige werk dat Maurits VerHuell in 1847 aan het leven van zijn oom wijdde, wordt op de voet gevolgd en waar nodig aangevuld en gecorrigeerd. Iedere poging tot historische evocatie is hierdoor bij voorbaat tot mislukking gedoemd en de lezer wordt het daarom onmogelijk gemaakt zich in te leven in de beschreven periode en zich te verplaatsen in de persoon van VerHuell en de dilemma's waarvoor hij zich bij herhaling zag gesteld.

Er is nog een andere reden waarom empathie met het onderwerp is uitgesloten. Turksma heeft ervoor gekozen het particuliere en het openbare leven van VerHuell gescheiden te behandelen. Hierdoor wordt niet alleen de chronologie doorbroken en springt het verhaal voortdurend voor- en achteruit in de tijd, maar ook komt op deze manier onvoldoende tot uiting welke rol privé-omstandigheden — zijn slechte huwelijk, de vroege dood van zijn drie zoons, zijn Franse bastaards, zijn financiële positie — hebben gespeeld bij de keuzes die VerHuell tijdens zijn leven heeft gemaakt. Het jaartallenlijstje aan het einde van het boek (173-178) verhelpt dit euvel niet.

Admiraal van Napoleon is een duidelijk met grote liefde voor het onderwerp geschreven boek. Aan de hand van vele en vaak nieuwe bronnen is Turksma erin geslaagd het bestaande beeld van VerHuell aan te passen en te corrigeren. Ook de nevendoelstelling van zijn boek, het samenstel-

len van een zo volledig mogelijke iconografie van de admiraal, wist de auteur te verwezenlijken. De veertien portretten die hij heeft opgespoord, zijn, naast vele andere illustraties, in dit fraai uitgegeven boek afgebeeld. Niettemin is het jammer dat de auteur met het rijke materiaal over deze boeiende persoonlijkheid uit dit bewogen tijdvak niet meer heeft gedaan, dat hij het documentaire niveau niet wist te overstijgen. Aan een echte biografie van admiraal VerHuell blijft zodoende nog steeds behoefte.

A. J. C. M. Gabriëls

T. Hermans, L. Vos, L. Wils, ed., *The Flemish Movement. A documentary history 1780-1990* (Historica Lovaniensia 246; Londen-Atlantic Highlands, NJ: The Athlone press, 1992, xii + 476 blz., £40,-, ISBN 0 485 11368 6).

Voor het eerst vinden we een reeks van maar liefst 69 documenten afkomstig uit twee eeuwen geschiedenis van de Vlaamse beweging in een Engelse vertaling. De korte inleiding van Lode Wils verschaft een historische achtergrond, waarbij regelmatig naar de opgenomen teksten wordt verwezen.

De keuze van de teksten is breed en omvat politieke, economische, sociale en culturele facetten van de Vlaamse ontvoogdingsstrijd. Zij laten de tegenstellingen en spanningen zien tussen zowel de Vlaamse en Waalse gemeenschap, als tussen Vlaanderen en België. En al zien we hoe telkens gepoogd werd en wordt om de conflicten op democratische wijze tot een oplossing te brengen, we zien ook hoe dat in de loop van de twintigste eeuw steeds moeizamer verliep en ook niet altijd gelukte. De taalstrijd ging alle terreinen van het leven in deze politieke gemeenschap steeds diepgaander beïnvloeden en beïnvloedt deze op zodanige wijze dat alleen federalisering nog uitkomst lijkt te bieden. De vertaling van de Nederlandse teksten is door verscheidene vertalers verzorgd. Vaak zijn het knappe staaltjes van vertaalkunst, zoals Hermans' vertaling van J. Fr. Willems', *Ode aen de Belgen* (1818) evenals de oorspronkelijke tekst keurig op rijm.

Een fraai voorbeeld van onderschatting van de taalproblematiek is de openingstekst van James Shaw, die in zijn *Sketches of the Austrian Netherlands* (1786) schreef dat het overeen eeuw wel zeer onwaarschijnlijk zou zijn dat er in dit gebied, Vlaanderen, nog een andere taal dan het Frans zou worden gesproken. Juist een eeuw later waren de eerste taalwetten voor het onderwijs aanvaard en twee eeuwen later is het federaliseringsproces in België nagenoeg voltooid.

Tal van vertrouwde namen komen we tegen als leverancier van een fragment. We noemen in chronologische volgorde J. Verlooy, J. Fr. Willems, J. Vuylsteke, Edw. Coremans, J. MacLeod, A. Vermeylen, Fr. van Cauwelaert, C. Verschaeve, L. Dosfel, H. J. Elias, J. Kuypers, H. Fayat, M. van Haegendoren, Manu Ruys en Gaston Geens. Meer algemene stukken als fragmenten uit de Petitie van 1840, de Grievencommissie van 1856, het Waalse verzet tegen de tweekoninkrijk in Vlaanderen (1886), een pleidooi voor het ABN, de onafhankelijkheidsverklaring van de Raad van Vlaanderen uit 1917, de bisschoppelijke verklaringen uit 1925, een aanklacht tegen het taalgebruik uit 1946, veel over het federaliseringsproces van 1953 tot heden en bijdragen over de sociaal-economische structuur van Vlaanderen (bijdragen van Guido de Clercq en Chris Vandenbroecke) wisselen de meer persoonsgebonden fragmenten af. De Belgische kunst een equilibrium tussen links en rechts, tussen clericaal en vrijzinnig te handhaven is in ieder geval in deze uitgave zeer wel geslaagd.

De annotatie van de fragmenten is in handen van Louis Vos, al kunnen we ons niet voorstellen dat hij verantwoordelijk is voor de noot op blz. 72, waar verwezen wordt naar een brief van Ch. Rogier uit 1832 aan Palmerston. Het is te bekend dat deze brief een *canard* is. Zeer nuttig is de